

Категорія справи № 308/1867/19: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 05.10.2021. Оприлюднено: 05.10.2021.

Дата набрання законної сили: 28.09.2021

Номер судового провадження: 61-9500ск21

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

28 вересня 2021 року

м. Київ

справа № 308/1867/19

провадження № 61-9500св21

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду: Краснощокова Є. В. (суддя-доповідач), Дундар І. О., Крата В. І.,

учасники справи:

позивач за первісним позовом (відповідач за зустрічним позовом) - ОСОБА_1 ,

відповідач за первісним позовом (позивач за зустрічним позовом) - ОСОБА_2 ,

третя особа за первісним та зустрічним позовами - Служба у справах дітей Ужгородської міської ради,

третя особа за зустрічним позовом - Служба у справах дітей Тячівської районної державної адміністрації,

розглянув у попередньому судовому засіданні в порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 , подану представником ОСОБА_3 , та касаційну скаргу ОСОБА_2 на рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 28 лютого 2020 року в складі судді Данко В. Й. та постанову Закарпатського апеляційного суду від 05 травня 2021 року в складі колегії суддів: Мацунича М. В., Кондора Р. Ю., Собосля Г. Г.

ОПИСОВА ЧАСТИНА

Короткий зміст позовних вимог

У лютому 2019 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до

ОСОБА_2 , третя особа - Служба у справах дітей Ужгородської міської ради, про визначення місця проживання дитини.

Позов мотивований тим, що він з відповідачем перебував у шлюбі з 14 лютого 2015 року, наразі проживає окремо, сім'я фактично розпалася. У шлюбі в них народився син - ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 . Син зареєстрований та проживає разом з ним за адресою: АДРЕСА_1 . Він як батько, доглядає і піклується про сина, водить у дитячий садок, займається його вихованням та розвитком. Окрім того, зазначає, що офіційно працевлаштований, має стабільний дохід, належні умови проживання, спиртними напоями не зловживає, не палить, на обліках у психіатра чи нарколога не стоїть. Натомість відповідач на даний час працевлаштована та проживає за кордоном в Словаччійській Республіці, основну увагу приділяє роботі, фактично часу на догляд та виховання сина у неї немає. Мешкає в орендованій квартирі, яка не облаштована у повному обсязі всім необхідним для розвитку дитини, не може забезпечувати умови для нормального розвитку та навчання дитини.

З огляду на наведене, вважає, що в інтересах сина буде кращим проживати

з батьком, а не з матір'ю. У той же час, наміру перешкоджати відповідачу

у здійсненні її прав і обов'язків щодо їхньої дитини не має та готовий зі свого боку усіма силами сприяти тому, щоб дитина через розлучення батьків не була позбавлена піклування матері.

Посилаючись на вказані обставини, просить суд визначити місце проживання малолітнього сина ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з ним за адресою: АДРЕСА_1 .

У травні 2019 року ОСОБА_2 звернулася до суду із зустрічним позовом, обґрунтовуючи його тим, що вона з ОСОБА_1 перебували у шлюбі

з 14 лютого 2015 року. Наразі шлюб розірваний за рішенням суду від 05 квітня 2019 року. При розірванні шлюбу питання визначення місця проживання спільної дитини не вирішувалося, а у позасудовому порядку домовитися не вдається. ОСОБА_1 навряд чи зможе виконувати свої обов'язки по вихованню і догляду за сином, забезпечення його всім необхідним, оскільки його заробітна плата складає 3 720,00 грн на місяць, він має обов'язок по сплаті аліментів на утримання дитини від попереднього шлюбу, зайнятий на роботі, окрім того разом з ним у помешканні проживають батьки та сестра.

З урахуванням віку дитини, біологічний зв'язок з матір'ю, наявністю матеріального забезпечення, вважає, що найкращим в інтересах дитини буде залишити проживати сина з матір'ю.

Посилаючись на вказані обставини, просить суд визначити місце проживання малолітнього сина ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з нею за адресою: АДРЕСА_2 .

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від

28 лютого 2020 року, залишеним без змін постановою Закарпатського апеляційного суду від 05 травня 2021 року, позов ОСОБА_1 задоволено.

Визначено місце проживання малолітньої дитини ОСОБА_4 ,

ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з батьком ОСОБА_1 за адресою: АДРЕСА_1 .

Відмовлено у задоволенні зустрічного позову ОСОБА_2 про визначення місця проживання дитини.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив

з того, що визначення місця проживання дитини з батьком якнайкраще відповідатиме інтересам дитини.

Аргументи учасників справи

У червні 2021 року представник ОСОБА_2 - ОСОБА_3 подав до Верховного Суду касаційну скаргу, в якій, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати судові рішення та постановити нове рішення, яким позовну заяву ОСОБА_1 залишити без задоволення,

а зустрічний позов ОСОБА_2 задовольнити.

Касаційна скарга мотивована тим, що суди порушили/не виконали вимоги статей 8, 12 Закону України «Про охорону дитинства», статей 7, 19, 141, 157, 161 СК України, 2, 10, 11, 27, 31, 45, 76-80, 89, 187 п.п. 6-9, 263 ЦПК України, також суд першої інстанції порушив/не виконав вимоги статей 44 п.4, 213, 228, 229, 232 ЦПК України, а апеляційний суд - статей 212, 207, 377, 378 ЦПК України.

У червні 2021 року ОСОБА_2 подала до Верховного Суду касаційну скаргу, в якій, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати судові рішення та ухвалити нове рішення, яким відмовити

у задоволенні первісного позову ОСОБА_1 та задовольнити її зустрічний позов.

Касаційна скарга мотивована тим, що суди залишили поза увагою, що

ОСОБА_1 не здатен підтримувати здорову атмосферу у спілкуванні

з колишньою дружиною для забезпечення нормального спілкування дитини

з обома батьками. Посилання у постанові апеляційного суду на те, що саме проживання з батьком відповідає найкращим інтересам дитини не відповідає фактичним обставинам справи. Вона має постійне місце проживання, постійне місце роботи та джерело існування, створила найкращі умови для проживання, виховання та розвитку сина, до суперечки із колишнім чоловіком, виключно цікавилась життям дитини, в курсі його уподобань, улюблених іграшок та занять, успіхів та проблем, при цьому судом не встановлено виняткових обставин

у розумінні статті 161 СК України, які б свідчили про неможливість проживання дитини разом із матір'ю. Вона має найкращі можливості забезпечити як фізичний так і культурний розвиток дитини, що призведе до відчуття дитиною

у майбутньому себе повноцінним членом суспільства та дозволить розвивати всі здібності дитини, сприятиме можливості забезпечення якісної освіти та медичного обслуговування. ОСОБА_4 своєю поведінкою шкодить дитині, травмує його психіку та позбавляє можливості рости та розвиватись в кращих умовах, подорожувати, отримувати хорошу освіту. Апеляційний суд не врахував, що дитиною фактично опікується бабуся, яка є пенсійного віку, а батько дитини фактично відсутній за місцем проживання та приїжджає лише на вихідні.

У серпні 2021 року до Верховного Суду надійшов відзив ОСОБА_1 на касаційну скаргу представника ОСОБА_2 - ОСОБА_3 , в якому зазначено, що посилання касатора на порушення судом першої інстанції правил територіальної підсудності є безпідставним, оскільки ухвала про відкриття провадження стороною відповідача за первісним позовом не оскаржувалась, відповідач особисто брала участь у судових засіданнях, подавала відповідні докази, заявила зустрічний позов і в ході судового розгляду справи ні нею, ні її представником не ставилось питання щодо непідсудності справи. Суди зробили правильний висновок щодо визначення місця проживання дитини з ним, враховуючи забезпечення якнайкращих інтересів дитини, беручи до уваги вік, тривалість проживання дитини з ним, звичне для неї оточуюче середовище, більшу прихильність дитини до нього, а також відсутність обставин, які

б унеможливили проживання дитини з ним, тому просить касаційну скаргу залишити без задоволення, а оскаржувані рішення - без змін.

У серпні 2021 року ОСОБА_2 надіслала до Верховного Суду пояснення на відзив ОСОБА_1 , у яких, зокрема, зазначила, що додані до відзиву документи

є неприпустимими, оскільки не є доказами в розумінні ЦПК України, просила надати критичну оцінку відзиву позивача за первісним позовом, задовольнити касаційні скарги на оскаржувані судові рішення у повному обсязі.

У серпні 2021 року до Верховного Суду надійшов відзив ОСОБА_1 на касаційну скаргу ОСОБА_2 , в якому зазначено, що суди приймаючи оскаржувані рішення виходили із якнайкращого забезпечення інтересів дитини, тому просить залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення - без змін.

Межі та підстави касаційного перегляду

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції

в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими (частина перша статті 400 ЦПК України).

Ухвалами Верховного Суду від 30 червня 2021 року відкрито касаційне провадження у справі за скаргами ОСОБА_2 та її представника

ОСОБА_3 на підставі пунктів 1, 4 частини другої статті 389 ЦПК України (суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні порушив норми процесуального права та застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених

у постановвах Верховного Суду від 30 березня 2021 року у справі № 542/1428/18, від 15 січня 2020 року у справі № 148/1555/17, від 01 квітня 2020 року у справі № 165/2839/17, від 18 березня 2020 року у справі № 182/2037/17, від 20 жовтня 2020 року у справі № 333/1013/17, від 23 грудня 2020 року у справі

№ 712/11527/17, у постановвах Верховного Суду України від 14 грудня 2016 року у справі № 6-2445цс16, від 29 листопада 2017 року у справі № 6-1945цс17,

у постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 402/428/16-ц).

МОТИВУВАЛЬНА ЧАСТИНА

Позиція Верховного Суду

Суди встановили, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебували

у шлюбі з 14 лютого 2015 року.

Рішенням Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від

05 квітня 2019 у справі № 308/12730/18 шлюб між сторонами розірвано.

У шлюбі в подружжя народилася дитина - ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 .

Згідно довідки про реєстрацію місця проживання особи, ОСОБА_4 зареєстрований та проживає за адресою:

АДРЕСА_1 з 30 травня 2016 року по теперішній час.

Із засвідчених належним чином перекладів зі словацької на українську мову Підтвердження від 29 жовтня 2018 року та Довідки від 05 серпня 2019 року, ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , почав відвідувати дитячий садок з 20 червня 2018 року. Останній раз відвідував садок з 28 січня 2019 року до 31 січня 2019 року. Від 01 лютого 2019 року дитина дитсадок не відвідує.

Як слідує з довідки Закладу дошкільної освіти № 36 загального розвитку Ужгородської міської ради Закарпатської області за № 221 від 05 листопада 2018 року, малолітній ОСОБА_4 зарахований з 24 жовтня 2018 року

в молодшу групу Закладу дошкільної освіти № 36 загального розвитку Ужгородської міської ради Закарпатської області.

Згідно з довідками-характеристиками на вихованця ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , наданими Закладом дошкільної освіти № 36 загального розвитку Ужгородської міської ради Закарпатської області за № 54 від

04 лютого 2019 року, № 237 від 04 вересня 2019 року, результатами психологічного дослідження від 12 вересня 2019 року, ОСОБА_4 відвідує дошкільний заклад з жовтня 2018 року, розвиток дитини відповідає віковим нормам. Вихованням дитини займається батько ОСОБА_1 та бабуся ОСОБА_7 . Дитина завжди доглянута, охайна, забезпечена всім необхідним. Тато бере активну участь у житті закладу. За період перебування в садочку, мама жодного разу не приходила, не цікавилася дитиною.

Довідкою № 121, виданою Ужгородським міським центром первинної медико-санітарної допомоги стверджується, що дитиною ОСОБА_4 з народження опікується батько ОСОБА_1 , відвідує з ним дитячого лікаря без присутності матері дитини.

ОСОБА_1 має офіційне місце працевлаштування, постійний дохід, позитивно характеризується з місця роботи, на обліках у лікаря-нарколога та психіатра не перебуває, що підтверджується: довідками Приватного підприємства «Приватна охоронна агенція «УЖ» за вих. № 4 від 04.02.2019, № 01/01-19 від 09.01.2019, характеристикою директора ПП ПОА «УЖ» за вих. № 5 від 04.02.2019, довідкою Закарпатського обласного наркологічного диспансеру за вих. № 312 від 15.04.19, довідкою Психоневрологічного диспансерного відділення Ужгородської міської поліклініки за вих. № 29 від 12.04.19.

ОСОБА_1 проживає у будинку

АДРЕСА_1 , який належить йому на праві власності.

Згідно з Актом обстеження умов проживання від 23 липня 2019 року умови проживання сім'ї за адресою: АДРЕСА_1 відмінні, будинок облаштований всіма необхідними меблями та побутовою технікою, для виховання і розвитку дитини створені належні умови, зокрема для дитини

є окрема кімната. За цією адресою проживають і мають постійне місце реєстрації: ОСОБА_1 (батько), ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 (дитина). У вихованні дитини батькові допомагає його мати ОСОБА_8 , яка доводиться дитині бабусею.

ОСОБА_1 має зобов'язання по сплаті аліментів на утримання своєї дитини від попереднього шлюбу, які належним чином виконує. Згідно з наданим Міським відділом державної виконавчої служби Ужгородського міськрайонного управління юстиції за № 16-6856929 від 01 серпня 2019 року, заборгованість по сплаті аліментів у ОСОБА_1 відсутня.

ОСОБА_2 зареєстрована за адресою: АДРЕСА_2 , який на праві спільної сумісної власності належить її батькам ОСОБА_10 та ОСОБА_11 .

Згідно з листом Біловарської сільської ради Тячівського району № 37/02-36 від 23 січня 2019 року реєстрація народження та місця проживання ОСОБА_4, 2015 року народження, в Біловарській сільській раді не здійснювалася, на території сільської ради він постійно не проживав.

Згідно з Актом обстеження умов проживання від 06 травня 2019 року у будинку за адресою:

АДРЕСА_2, хороші умови проживання, у помешканні чисто та затишно, в наявності

є вся необхідна побутова техніка та меблі. Для виховання та розвитку дитини створено належні умови, хлопчик має місце для ігор та відпочинку. За цією адресою проживають і мають постійне місце реєстрації: ОСОБА_2 (мати); ОСОБА_12 (брат); ОСОБА_13 (дядько), ОСОБА_10 (дідусь), ОСОБА_11 (бабуся). В родині хороші стосунки, панує повага, взаєморозуміння та підтримка.

ОСОБА_2 має офіційне місце працевлаштування та постійний дохід. Згідно із засвідченого належним чином перекладу зі словацької на українську мову Підтвердження роботодавця про укладення трудових відносин, аналогічних трудових відносин або інших трудових правових відносин працівника без постійного місця проживання на території Словацької Республіки від 26.10.2018, громадянка України ОСОБА_2, яка тимчасово проживає за адресою (адреса на території СР): АДРЕСА_3, уклала трудові відносини з MEDOMEX, s.r.o. з 19.09.2017. Величина ставки: 8 годин щодня, домовлена місячна заробітна плата 700 Євро. Трудовий контракт, як встановлено в судовому засіданні, продовжений до 2022 року.

Відповідно до Висновку органу опіки та піклування Ужгородського міськвиконкому за № 88/23-35 від 14 лютого 2019 року, розглянувши матеріали та заяву гр. ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, зареєстрованого та фактично проживаючого за адресою: АДРЕСА_1, щодо доцільності визначення місця проживання малолітнього ОСОБА_4,

ІНФОРМАЦІЯ_1, разом з ним, прийшов до висновку, що враховуючи інтереси малолітньої дитини, доцільним буде визначення місця проживання ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, разом з його батьком ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, за адресою його місця проживання.

У частині першій статті 161 СК України зазначено, що якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Відповідно до частини четвертої статті 263 ЦПК України при виборі

і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18) зроблено висновок, що «Декларація прав дитини не є міжнародним договором у розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року та Закону

№ 1906-IV, а також не містить положень щодо набрання нею чинності. У зв'язку із цим Декларація прав дитини не потребує надання згоди на її обов'язковості Верховною Радою України і не є частиною національного законодавства України. Разом з тим положення Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (стаття 3), узгоджуються з нормами Конституції України та законів України, тому саме її норми зобов'язані враховувати усі суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 15 січня 2020 року у справі № 148/1555/17 зазначено, що «рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин справи, а вже тільки потім права батьків. Питання забезпечення інтересів дитини ґрунтується на розумінні, що для дітей розлучення батьків - це завжди тяжке психологічне навантаження, пов'язане, зокрема, з кардинальними змінами в житті дитини: нове оточення та місце проживання, неможливість спілкування з двома батьками одночасно тощо. Вирішуючи питання про визначення місця проживання дитини, суди мають враховувати об'єктивні та наявні у справі докази, зокрема обстеження умов проживання, характеристики психоемоційного стану дитини, поведінки батьків щодо дитини та висновок органу опіки та піклування. Однак найважливішим

у цій категорії справ є внутрішнє переконання судді, яке має ґрунтуватися на внутрішній оцінці всіх обставин в їх сукупності. Адже не можна піддавати формалізму долю дитини, яка через те, що батьки не змогли зберегти шлюб, не повинна бути позбавлена щасливого та спокійного дитинства. Ухвалюючи рішення про визначення місцем проживання дітей: ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_1, ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_3 та ОСОБА_7 ІНФОРМАЦІЯ_4 з батьком ОСОБА_2, суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, виходив

з якнайкращих інтересів дітей, урахуванням висновку виконавчого комітету Тульчинської міської ради Вінницької області від 21 березня 2018 № 48, дав належну оцінку наявним у справі доказам, на підставі яких достатньо повно встановив обставини, що мають значення для правильного вирішення справи,

а тому дійшов обґрунтованого висновку про визначення місця подальшого проживання дітей разом з батьком».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 березня 2020 року у справі № 182/2037/17 вказано, що «у контексті першочергового врахування інтересів дитини, які переважають над інтересами батьків, встановивши, що для забезпечення інтересів дитини саме визначення місця проживання дитини із матір'ю відповідатиме її інтересам, суди попередніх інстанцій зробили обґрунтований висновок про задоволення позову у частині визначення місця проживання дитини з матір'ю».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 01 квітня 2020 року у справі № 165/2839/17 зазначено, що «загальні засади регулювання сімейних відносин визначено

у статті 7 СК України, згідно з якою жінка та чоловік мають рівні права

й обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1989 року, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 20 жовтня 2020 року у справі № 333/1013/17 вказано, що «при вирішенні спору про місце проживання дитини належить звертати особливу увагу на її вік та з'ясовувати, з ким із батьків вона бажає проживати. Вирішуючи спори між батьками, які проживають окремо, про те,

з ким із них дитина залишається, суд, виходячи із рівності прав та обов'язків батька й матері щодо своїх дітей, повинен ухвалити рішення, яке відповідало

б якнайкращим інтересам дитини. При цьому суд враховує, хто з батьків виявляє більшу увагу до дітей і турботу про них, їхній вік і прихильність до кожного

з батьків, особисті якості батьків, можливість створення належних умов для виховання, маючи на увазі, що перевага в матеріально-побутовому стані одного з батьків сама по собі не є вирішальною умовою для передачі йому дітей. Суд зобов'язаний надати можливість дитині висловити свою думку при вирішенні питань, які її стосуються, і приділяти цій думці належну увагу. Відповідно до частин першої та другої статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання. Так, судом першої інстанції на виконання вищенаведених положень, було заслухано думку ОСОБА_3, яка зазначала, що вона любить батька, бажає проживати лише з ним та з бабусею. Пояснила, що матір вона боїться, бо та її била, не приділяла їй уваги. Таким чином, колегія суддів Верховного Суду зазначає, що суди першої та апеляційної інстанцій правильно дійшли до висновку про наявність правових підстав для визначення місця проживання малолітньої ОСОБА_3 разом з батьком, надавши першочергове значення інтересам дитини».

У постанові від 23 грудня 2020 року у справі № 712/11527/17 Верховний Суд

у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, скасовуючи постанову суду апеляційної інстанції, вказав на те, що суд у своїх висновках помилково обмежився констатуванням того, що під час розгляду справи не встановлено тих обставин, за яких малолітня дитина може бути розлучена з матір'ю. Апеляційний суд не врахував, що у Конвенції про права дитини реалізовано принцип примату інтересів дитини понад усім. Ця Конвенція ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року, її правові норми є частиною національного законодавства згідно зі статтею

9 Конституції України. Визначаючи місце проживання дитини з матір'ю, суд апеляційної інстанції відхилив висновок органу опіки та піклування, відповідно до якого визначено, що найкращим інтересам дитини відповідатиме її спільне проживання з батьком та взяв до уваги лише акт обстеження умов проживання матері.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 березня 2021 у справі № 542/1428/18 вказано, що «визначаючи місце проживання дітей, надавши належну оцінку усім обставинам справи, а саме, що і батьком, і матір'ю створено належні умови для виховання та розвитку дітей, суди, виходячи із найкращих інтересів дітей, встановивши, що ОСОБА_4 та ОСОБА_3 вже досить тривалий час проживають разом із батьком, визначили місце їхнього проживання саме разом з ним. Суди на час ухвалення оскаржуваних рішень суди не встановили обставин, які

б давали підстави для висновку, що визначення місця проживання дітей

з матір'ю, що фактично приведе до зміни місця проживання дітей, буде мати більш позитивний вплив на них. За таких обставин суди правильно врахували інтереси дітей, які проживають в атмосфері любові, турботи, захисту, а тому для зміни місця їхнього проживання вагомих підстав відсутні. Матір дітей, яка безсумнівно відіграє важливу роль у житті та розвитку дітей, має право та обов'язок піклуватися про їхнє здоров'я, стан розвитку, незалежно від того,

з ким діти будуть проживати. Беручи до уваги обставини цієї справи, враховуючи, що батьки не змогли самостійно вирішити спір щодо визначення місця проживання дітей та забезпечити доброзичливе спілкування один

з одним, Верховний Суд вважає, що суди попередніх інстанцій, визначаючи місце проживання малолітніх дітей сторін у цій справі з батьком, дійшли обґрунтованого висновку про те, що зазначене буде відповідати якнайкращим інтересам дітей, сприятиме їхньому повноцінному вихованню та розвитку. У разі зміни обставин у відносинах сторін спору, в першу чергу, відносин між батьками, а також встановлення можливості їхнього спільного спілкування та проведення часу з дітьми, визначене у цій справі місце проживання дітей може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку».

У постанові Верховного Суду України від 29 листопада 2017 року у справі

№ 6-1945цс17 зроблено правовий висновок, що «пунктами 1, 2 статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року встановлено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Згідно із частиною четвертою статті 29 ЦК України місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає. За змістом статті 11 Закону «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини. За змістом статей 150, 155 СК України, здійснюючи свої права та виконуючи обов'язки, батьки повинні передусім дбати про інтереси дитини, у супереч яким не можуть здійснюватись батьківські права. З аналізу зазначених норм та з урахування практики Європейського суду з прав людини Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що в рішеннях стосовно дітей їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення. При цьому найкращі інтереси дитини можуть залежно від їх характеру та серйозності перевищувати інтереси батьків».

Європейський суд з прав людини зауважує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. (HUNT v. UKRAINE, № 31111/04, § 54, ЄСПЛ, від 07 грудня 2006 року).

При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (MAMCHUR v. UKRAINE,

№ 10383/09, § 100, ЄСПЛ, від 16 липня 2015 року).

Якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує. При винесенні рішення про відібрання дитини від батьків може постати необхідність врахування цілої низки чинників. Можливо, потрібно буде з'ясувати, наприклад, чи зазнаватиме дитина якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки, або визначити, чи виправдовується встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я.

З іншого боку, сам той факт, що дитина може бути поміщена в середовище, більш сприятливе для її виховання, не виправдовує примусового відібрання її від батьків. Такий захід не можна також виправдовувати виключно посиланням на ненадійність ситуації, адже такі проблеми можна вирішити за допомогою менш радикальних засобів, не вдаючись до роз'єднання сім'ї, наприклад, забезпеченням цільової фінансової підтримки та соціальним консультуванням (SAVINY v. UKRAINE, № 39948/06, § 50, ЄСПЛ, від 18 грудня 2008 року).

У частинах першій, третій статті 12, частинах першій, п'ятій, шостій статті 81 ЦПК України визначено, що цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін, кожна сторона повинна довести ті обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Надавши оцінку установленим обставинам справи крізь призму врахування найкращих інтересів дитини, які переважають над інтересами батьків, взявши до уваги вік дитини, висновок органу опіки та піклування Ужгородського міськвиконкому, встановивши, що дитина протягом тривалого часу проживає

з батьком і саме з цим місцем пов'язується її зв'язок з сім'єю, для забезпечення інтересів дитини саме визначення місця проживання дитини із батьком відповідатиме її інтересам та врахувавши, що ОСОБА_2 просить визначити місце проживання дитини разом з нею у будинку її батьків, в якому вона буває лише періодично, оскільки тривалий час працює і проживає на території Словачької Республіки та за таких обставин дитина буде позбавлена значною мірою як батьківської так і материнської уваги та виховання, суди зробили обґрунтований висновок про задоволення первісного позову щодо визначення місця проживання дитини із батьком.

У разі зміни обставин у відносинах сторін спору та які встановлені судами на час розгляду цієї справи, визначене у цій справі місце проживання дітей може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку

Як свідчить аналіз оскаржених рішень, висновки, викладені в них, не суперечать висновкам, викладеним у постановках Верховного Суду від 30 березня 2021 року у справі № 542/1428/18, від 15 січня 2020 року у справі № 148/1555/17, від

01 квітня 2020 року у справі № 165/2839/17, від 18 березня 2020 року у справі

№ 182/2037/17, від 01 квітня 2020 року у справі № 165/2839/17 від 20 жовтня 2020 року у справі № 333/1013/17, від 23 грудня 2020 року у справі

№ 712/11527/17, у постанові Верховного Суду України від 29 листопада

2017 року у справі № 6-1945цс17, у постанові Великої Палати Верховного Суду

у справі № 402/428/16-ц.

Посилання у касаційній скарзі про те, що справа розглядалася із порушенням правил територіальної підсудності, колегія суддів також відхиляє, оскільки відповідно до частини другої статті 411 ЦПК України судове рішення, ухвалене судом з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності), не підлягає скасуванню, якщо учасник справи, який подав касаційну скаргу, при розгляді справи судом першої інстанції без поважних причин не заявив про непідсудність справи.

Аналіз змісту матеріалів справи свідчить, що ОСОБА_2 або її представник при розгляді справи у суді першої інстанції не заявляли клопотання про непідсудність справи Ужгородському міськрайонному суду Закарпатської області.

Суди, з урахуванням статті 89 ЦПК України, надали оцінку зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу. Порушень судами норм процесуального права, які призвели б до неправильного вирішення справи, суд касаційної інстанції не встановив. При цьому не може бути скасоване правильне по суті

і законне рішення з одних лише формальних міркувань (частина друга статті 410 ЦПК України).

Європейський суд з прав людини зауважує, що процесуальні норми призначені забезпечити належне відправлення правосуддя та дотримання принципу правової визначеності, а також про те, що сторони повинні мати право очікувати, що ці норми застосовуються. Принцип правової визначеності застосовується не лише щодо сторін, але й щодо національних судів (DIYA 97 v. UKRAINE, №19164/04, § 47, ЄСПЛ, від 21 жовтня 2010 року).

У пункті 4 частини першої статті 396 ЦПК України передбачено, що суд касаційної інстанції закриває касаційне провадження, якщо після відкриття касаційного провадження виявилось, що Верховний Суд у своїй постанові вже викладав висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі, або відступив від свого висновку щодо застосування норми права, наявність якого стала підставою для відкриття касаційного провадження, і суд апеляційної інстанції переглянув судові рішення відповідно до такого висновку (крім випадку, коли Верховний Суд вважає за необхідне відступити від такого висновку). Якщо ухвала про відкриття касаційного провадження мотивована також іншими підставами, за якими відсутні підстави для закриття провадження, касаційне провадження закривається лише в частині підстав, передбачених цим пунктом.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 17 жовтня 2018 року у справі

№ 402/428/16-ц (провадження № 61-327цс18) відступила від висновку Верховного Суду України, викладеного у постанові Верховного Суду України від 14 грудня 2016 року у справі № 6-2445цс16, а саме статті 161 СК України та принципу 6 Декларації прав дитини про обов'язковість брати до уваги принцип

6 Декларації прав дитини стосовно того, що малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю.

За таких обставин касаційне провадження підлягає закриттю в частині підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 389 ЦПК України - застосування норм права без урахування висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду України від

14 грудня 2016 року у справі № 6-2445цс16.

Висновки за результатами розгляду касаційних скарг

Доводи касаційних скарг, з урахуванням меж касаційного перегляду, не дають підстав для висновку, що оскаржені рішення ухвалені без додержання норм матеріального та процесуального права і зводяться до переоцінки доказів

у справі, що знаходиться поза межами повноважень Верховного Суду. У зв'язку з наведеним колегія суддів вважає, що касаційні скарги слід залишити без задоволення, судові рішення - без змін.

З урахуванням того, що після відкриття касаційного провадження на підставі пункту 1 частини другої статті 389 ЦПК України Верховним Судом встановлено, що Верховний Суд відступив від висновку щодо застосування норми права, наявність якого стала підставою для відкриття касаційного провадження, то суд касаційної інстанції закриває касаційне провадження в частині підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 389 ЦПК України - застосування норм права без урахування висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду України від

14 грудня 2016 року у справі № 6-2445цс16.

Керуючись статтями 396, 400, 401, 410, 411, 416 ЦПК України, Верховний Суд

у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Закрити касаційне провадження у справі № 308/1867/19 за касаційною скаргою ОСОБА_2 на рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 28 лютого 2020 року та постанову Закарпатського апеляційного суду від 05 травня 2021 року

з підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 389 ЦПК України - застосування норм права без урахування висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду України від 14 грудня 2016 року у справі № 6-2445цс16.

Касаційну скаргу ОСОБА_2, подану представником ОСОБА_3, та касаційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від

28 лютого 2020 року та постанову Закарпатського апеляційного суду від

05 травня 2021 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Судді:

Є. В. Краснощоків

І. О. Дундар

В. І. Крат